

COALITIE DIERENWELZIJSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

Onderwerp: maatschappelijke dialoog megastallen

Den Haag, 11 juli 2011

Geachte heer Alders,

Vooruitlopend op ons gesprek op 12 juli wil de Coalitie DierenwelzijnsOrganisaties Nederland (CDON) bij dezen graag haar bijdrage indienen voor de maatschappelijke dialoog over megastallen.

De CDON is een coalitie van 23 dierenbeschermingsorganisaties met een gezamenlijke achterban van ruim een half miljoen leden en donateurs. De CDON zet zich in voor de bescherming van dieren en bevordering van het respect voor dieren als levende wezens met gevoel en bewustzijn als onderdeel van een duurzame, diervriendelijke samenleving. Dat doel streeft zij ook na voor de veehouderij. Megastallen verhouden zich hiertoe slecht.

In toenemende mate staat de steeds verdergaande schaalvergroting in de veehouderij ter discussie. De CDON vindt dat het is tijd is om de vee-industrie te herzien en hoopt dat een maatschappelijke dialoog over de toekomst van productie en consumptie van dierlijke producten in het algemeen en megastallen in het bijzonder daartoe zal bijdragen.

In de visie van de CDON zijn megastallen een doodlopende weg. Industrialisering en schaalvergroting van de 'productie' van dieren zijn een *race to the bottom* met dramatische gevolgen voor dierenwelzijn, de gezondheid van mens en dier alsmede voor milieu, natuur en landschap. In navolgende bijdrage lichten wij dit toe. Vervolgens richten we ons kort op de uitgangspunten voor de toekomst van de veehouderij. Tot slot zullen wij enkele algemene opmerkingen maken over het proces rondom de maatschappelijke dialoog.

Mocht u naar aanleiding van deze bijdrage en ons gesprek nog nadere informatie van onze coalitie wensen, dan zijn wij daarvoor uiteraard altijd beschikbaar.

Onder dankzegging voor uw aandacht, verblijf ik,

Met vriendelijke groet,

Dirk-Jan Verdonk, voorzitter

Comité Anti Stierenvechten • Compassion In World Farming Nederland •
Hondenbescherming • IFAW Nederland • Milieudefensie • Nederlandse Vegetariërsbond
Nederlandse Vereniging voor Veganisme • Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren • Stichting AAP
Stichting Bont voor Dieren • Stichting Brooke Hospital for Animals Nederland • Stichting Comité
Dieren noodhulp
Stichting Dier en Recht • Stichting De Faunabescherming • Stichting Rechten voor al wat leeft
Stichting Varkens in Nood • Stichting Vier Voeters • Stichting Vissenbescherming • Stichting Wakker Dier
Wilde Dieren De Tent Uit • World Animal Net • WSPA Nederland • Zeehonden crèche Lenie 't Hart

COALITIE DIERENWELZIJNSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

Bijdrage CDON aan maatschappelijke dialoog megastallen

Algemeen

De laatste halve eeuw wordt er, zeker in de Westerse wereld, relatief steeds minder geld uitgegeven aan de primaire levensbehoefte bij uitnemendheid: voedsel. De opbrengstprijzen van producten is steeds lager geworden, wat men in de veehouderij probeert op te vangen door schaalvergroting en intensivering. Dit heeft geresulteerd in een efficiënte en kapitaal intensieve veehouderij, waarbij alles gericht is op bulkproductie en optimale kostenreductie per unit output. Pendant ervan is de opkomst van een 'goedkoop vlees-cultuur' die eerst het dagelijks eten van vlees tot norm maakte en vervolgens zelfs het meermalen per dag eten van vlees.¹ En hoe goedkoper het voedsel, hoe makkelijker het verspild kon worden, weggegooid.² Goedkoop blijkt echter duurkoop. Bij een economisch zo goedkoop mogelijke productie worden de maatschappelijke kosten zoveel mogelijk geëxternaliseerd – en afgewenteld op dieren, het milieu, volksgezondheid, landschap, leefkwaliteit, ontwikkelingslanden en toekomstige generaties.³ Met dramatische gevolgen.

Dit systeem van eendimensionale focus op kosten per unit output is gepaard gegaan met een loskoppeling van boerenbedrijf en grond. Waar vroeger de veeteelt in dienst stond van de akkerbouw, kwam de akkerbouw in dienst te staan van de veeteelt.⁴ Waar herkauwers *grosso modo* voornamelijk werden gevoed door het land dat ongeschikt was voor akkerbouw en varkens en kippen slechts leefden op het afval van de humane voedselconsumptie en van datgene wat het boerenerf waar zij rondscharrelden nog verder qua voedsel bood, luidde de ontkoppeling het massaal overschakelen in op het verbouwen van voedergewassen – deels ingevoerd uit andere werelddelen⁵ – en maakte daarmee agrarische productie afhankelijk van eindige natuurlijke

---

¹ Voor de hierop gerichte politiek: Marike Vijver, *Protein Politics* (Enschede 2005).

² 30-50% van het voedsel wordt in de productieketen verspild en nog eens 8-11% door consumenten weggegooid. Zie Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality, *Fact sheet: Food Waste in the Netherlands* (Den Haag 2010).

³ Zie voor een conservatieve schatting van de geëxternaliseerde kosten van de Nederlandse varkenshouderij: Michiel van Drunen, Pieter van Beukering, Harry Aiking, *De echte prijs van vlees* (Amsterdam 2010). Voor de mondiale gevolgen van dit systeem: o.a. Dirk Barrez, *Koe 80 heeft een probleem* (Berchem 2007).

⁴ Zie hiervoor J. Bieleman, *Geschiedenis van de landbouw in Nederland 1500-1950* (Amsterdam 1992). En voor zover voedergewassen (zoals klaver, spurrie, stoppelknollen) werden verbouwd, gebeurde dat lokaal. De grootschalige invoer van veevoer van overzee, startte eind 19de eeuw (met name mais uit de VS).

⁵ 'About 90–95% of feed raw materials used in the production of feed concentrates in the Netherlands are cultivated abroad. Some cereals for feed, such as wheat, barley, triticale and oats, are grown in the Netherlands, but most come from France and Germany and to a lesser extent from other European countries. Rapeseed meal comes mainly from Germany and France. Soybean meal and soy oil come from South and North America, although some soybean meal is produced in the Netherlands and surrounding countries from soybeans grown in South and North America. Oil palm

COALITIE DIERENWELZIJSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

hulpbronnen (fosfaat⁶, potas, aardgas/olie) terwijl zij tegelijkertijd grote milieuvervuiling veroorzaakte en (nutriënten)kringlopen ontwrichtte. Diversiteit maakte plaats voor monocultuur. Opnieuw, met dramatische gevolgen.

Dit systeem is een uitzichtloze *race to the bottom*. De investeringen die nodig zijn voor steeds verdere schaalvergroting, leiden tot verdere kostprijsverlaging, wat verdere schaalvergroting vergt om schulden af te lossen en nieuwe leningen om die schaalvergroting te realiseren. Agrarische bedrijven komen zo in een wurggreep van financiers. En hoe groter de leningen, hoe minder financiers het zich kunnen permitteren dat agrarische bedrijven failliet gaan. Zij blijven daarom het proces van schaalvergroting aanjagen. Ineenstorting kan worden vooruitgeschoven, maar niet voorkomen. En hoe meer het wordt vooruitgeschoven, hoe groter het drama zal worden.

Verdere schaalvergroting is kortom een vlucht vooruit, een weigering de ogen te openen voor het feit dat het paradigma van het 'goedkoop vlees-tijdperk' failliet is. Megastallen zijn uitstel van executie: wellicht dat ze op onderdelen bepaalde effecten tijdelijk kunnen verzachten, maar nooit opheffen; als ze vooruitgang boeken is dat op een doodlopende weg; megastallen bevestigen en verergeren het bestaande, niet-duurzame systeem.

Het Nederlandse (en Europese) beleid dient er derhalve niet alleen op gericht te worden megastallen te verbieden, maar vooral ook om de voedselproductie -en consumptie zo om te vormen dat deze gaat bijdragen aan een rechtvaardige – en dus ook diervriendelijker – maatschappij en binnen de ecologische grenzen blijft die deze wereld stelt.

Dierenwelzijn

Intensivering en schaalvergroting hebben grote nadelige gevolgen gehad voor het welzijn van de gehouden dieren. De dieren worden opgefokt om zo veel mogelijk te leveren en worden gehuisvest op een zo klein mogelijk vloeroppervlak. Het mens-diercontact is enorm afgenomen.

---

products like palm kernel meal come mainly from Southeast Asia', Hans Blonk, Tommie Ponsioen, *Towards a tool for assessing carbon footprints of animal feed* (2009). Ook: 'The EU annually imports around 35 million tonnes in soybean meal equivalents, mainly from Brazil and Argentina. The EU is largely dependent on imports for the protein-rich feed component, as about 75% of protein rich feed is imported, mainly in the form of soy products.' PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, *The Protein Puzzle. The consumption and production of meat, dairy and fish in the European Union* (Den Haag 2011) p.23. 'At present, nearly half of the world's cereal production is used to produce animal feed, and meat consumption is predicted to increase from 37.4 kg/person/year in 2000 to over 52 kg/person/year by 2050, so that by mid-century, 50 per cent of total cereal production may go to increasing meat production.' Olivier De Schutter, Report submitted by the Special Rapporteur on the right to food, United Nations A/HRC/16/49 (2010) p.4.

⁶ Udo de Haes e.a., *Fosfaat - van te veel naar tekort* (Utrecht 2009). Lex Bouwman e.a. 'Exploring global changes in nitrogen and phosphorus cycles in agriculture induced by livestock production over the 1900–2050 period', <http://www.pnas.org/content/early/2011/05/10/1012878108>

COALITIE DIERENWELZIJSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

‘Optimale’ economische productie heeft de levensverwachting van de dieren sterk gereduceerd.⁷ De huisvesting en het selectieve fokken op explosieve groeisnelheid en/of hoge productie van melk en eieren leiden tot ernstige gezondheids- en welzijnsproblemen.⁸ Hoewel aan de oppervlakte per dier inmiddels minimumeisen zijn gesteld, blijft het volgens de CDON volstrekt onvoldoende voor de dieren om hun soorteigen gedrag te vertonen. In de gangbare, industriële veehouderij kunnen dieren niet of nauwelijks grazen, wroeten, rondsnuffelen, rennen, vliegen, baden, zonnen, nestelen, paren, spelen, stoeien of ander sociaal gedrag vertonen. De daaruit voortvloeiende gedragsproblemen worden niet opgelost door het systeem aan te passen, maar door de dieren aan te passen aan het systeem. Zo worden staarten van varkens gecoupeerd om staartbijten tegen te gaan, runderen onthoofd en foklijnen opgezet om dieren te creëren die ook in prikkelarme omgevingen kunnen blijven produceren.

Om het soorteigen gedrag te kunnen uitoefenen hebben dieren zowel binnen als buiten de stallen voldoende ruimte nodig. Volgens de CDON is dit een minimale randvoorwaarde voor een goed dierenwelzijn. Wij zijn echter van oordeel dat het vanwege de omvang en aard van megastallen lastig, zo niet onmogelijk is om de dieren te huisvesten op een wijze die recht doet aan hun soortspecifieke impulsen. Megastallen zijn veelal vanwege de grote aantallen dieren en het ontbreken van grond in de nabijheid van de stallen niet of nauwelijks geschikt te maken om de dieren voldoende (buiten)ruimte te bieden.

De CDON pleit voor vormen van voedselproductie waarin de intrinsieke waarde en het welzijn van de dieren wordt gerespecteerd. Zij onderschrijft daarmee de aanbevelingen van de commissie Wijffels om te streven naar natuurlijk gedrag van dieren waarbij houderijsystemen aan het dier dienen te worden aangepast in plaats van andersom. Ook de overheid heeft zich hieraan – in woorden – gecommitteerd. Het uitgangspunt dat dieren soorteigen gedrag moeten kunnen vertonen is onderdeel van het *Beleidsvoornemen dierenwelzijn: houden van dieren* (2001) en de *Beleidsnota Dierenwelzijn* (2002). Het is inmiddels een decennium oud, maar staat nog steeds op zeer gespannen voet met de realiteit.

Volksgezondheid & diergezondheid⁹

De onnatuurlijke leefomgeving resulteert in stress bij de dieren, waardoor hun weerstand tegen ziekten afneemt. Deze lage afweer, gecombineerd met de grote aantallen dieren op een bedrijf (en verschillende bedrijven dicht bij elkaar) resulteren in een groot risico op het uitbreken van

---

⁷ Dirk-Jan Verdonk, *Het dierloze gerecht* (Amsterdam 2009) p.265.

⁸ O.a. Francien de Jonge, Eric Goewie, *In het belang van het dier. Over het welzijn van dieren in de veehouderij* (Assen/Den Haag 2000); F.R. Leenstra, E.K. Visser, M.A.W. Ruis e.a., *Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden. Inventarisatie en prioritering en mogelijke oplossingsrichtingen* (Lelystad 2007).

⁹ Vanwege de sterke verbanden hiertussen spreekt men wel van ‘one health’.

COALITIE DIERENWELZIJSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

ziekten. De smalle genetische basis van de dieren, die een gevolg is van het selectief fokken, verhoogt de kans van een massale en snel verspreidende besmetting nog verder. Om de productie op peil te houden en ziekte te voorkomen worden preventief grote hoeveelheden antibiotica gebruikt. Het massale antibioticagebruik leidt tot antibioticaresistentie bij bacteriën. Dit veroorzaakt niet alleen problemen bij de behandeling van besmette, zieke dieren, maar ook bij mensen. Besmetting met resistente bacteriën kan, zeker bij personen met een lage afweer of onderliggende ziekten zeer ernstige gevolgen hebben.¹⁰ Voorbeelden van antibioticaresistente bacteriën zijn de MRSA-bacterie, en de ESBL-producerende bacteriën. De CDON acht het daarom van groot belang dat het antibioticagebruik in de intensieve veehouderij geminimaliseerd wordt en dat het preventieve antibioticagebruik verboden wordt. Dit kan echter alleen op verantwoorde wijze wanneer zowel leefomstandigheden van de dieren in de veehouderij als hun genetische opmaak drastisch worden verbeterd.

Een ander risico voor de volksgezondheid is de besmetting met zoönosen, zoals Q-koorts, vogelgriep, varkenspest, BSE, salmonella, campylobacter. Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) geeft aan dat de ontwikkeling naar mega-veehouderijen ertoe kan leiden dat zoönosen meer gaan voorkomen.¹¹ Ook voor de dieren hebben deze zoönosen funeste gevolgen: dierziekten worden typisch bestreden door het 'ruimen' van hele veestapels in plaats van inenting of curatief optreden.¹²

Naast de besmetting met ziektekiemen, is er ook een gevaar voor de gezondheid van mens en dier ten gevolge van hoge concentraties fijnstof in de lucht in de nabijheid van grote stallen. De grote aantallen dieren in een stal zorgen samen voor een hoge stofproductie, die nadelig is voor de dieren in de stal en die bij omwonenden kan resulteren in verschillende luchtwegaandoeningen. Met name in de pluimveehouderij is dit een groot probleem. De sector heeft de oplossing gezocht in technische aanpassingen om de productie van fijnstof te verminderen – het vochtig houden van de lucht in de stal en het aanbrengen van luchtwassers die de lucht zuiveren voordat deze naar buiten gaat. In de praktijk blijkt echter dat deze luchtwassers niet zo goed functioneren als verwacht en dat de klachten bij omwonenden aanhouden. Belangrijker, dergelijke *technical fixes* staan veelal haaks op dierenwelzijn. Veehouderijsystemen zouden niet gebaseerd moeten zijn op *trade-offs* tussen volksgezondheid en dierenwelzijn, maar op synergie daartussen.

---

¹⁰ Een gerelateerd risico vormen de antibioticaresistente bacteriën uit de intensieve veehouderij die in de omgeving van de bedrijven worden aangetroffen (dus buiten de muren van het bedrijf). Recent onderzoek van het RIVM liet zien dat in het oppervlaktewater in de omgeving van deze bedrijven hoge percentages van deze resistente bacteriën voorkomen, RIVM, *Antibioticaresistente bacteriën in Nederlands oppervlaktewater in veeteeltrijk gebied* (Bilthoven 2010).

¹¹ RIVM, *Volksgezondheidsaspecten van veehouderijmegabedrijven in Nederland, zoönosen en antibioticumresistentie* (Bilthoven 2008) p.15.

¹² Dirk-Jan Verdonk, *Het dierloze gerecht* (Amsterdam 2009) p.381-386. Ook de afgelopen weken zijn weer diverse pluimveebedrijven 'geruimd' wegens de uitbraak van vogelgriep waarbij vele tienduizenden dieren zijn afgemaakt.

COALITIE DIERENWELZIJSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

Bovendien is er een relatie tussen de industriële bulkproductie van vlees en zuivel en de torenhoge consumptie van dierlijke producten (vaak in de vorm van fast food).¹³ Vlees en zuivel bevatten relatief veel verzadigd vet, wat slecht is voor het cholesterolgehalte in het bloed en de kans op hart- en vaatziekten verhoogt. Door vijf energieprocent verzadigd vet in te wisselen voor onverzadigd vet, daalt de kans op hart- en vaatziekten twintig tot veertig procent.¹⁴ Dit is het eenvoudigst te bereiken door het aandeel voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong te verminderen. Ook is te vet eten een risicofactor voor het krijgen van overgewicht, met alle nadelige mogelijke gevolgen van dien, zoals bepaalde vormen van kanker en diabetes type 2. De technical fix van de vee-industrie, namelijk selectief fokken op mager vlees, leidt tot additionele dierenwelzijnsproblemen en biedt derhalve geen echte oplossing.¹⁵ Aanpassing van voedingspatronen is gevegd. Zoals Margaret Chan stelde, de directeur-generaal van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO): 'reduced consumption of animal products in developed countries would bring public health benefits.'¹⁶

De CDON heeft grote zorgen over de gevolgen van de intensieve veehouderij op de gezondheid van mens en dier. De oplossing moet volgens de CDON echter niet alleen gezocht worden in technische aanpassingen, zoals het aanbrennen van luchtwassers of selectief fokken. De risico's zijn zodanig groot dat zij aanleiding geven voor een grondige herziening van onze dierlijke productie en consumptie.

Natuur en Milieu

De vee-industrie is veroorzaker van een groot aantal natuur- en milieuproblemen. Volgens de FAO levert de veehouderij wereldwijd een enorme bijdrage van achttien procent aan de totale uitstoot

---

¹³ 'The adverse dietary changes include shifts in the structure of the diet towards a higher energy density diet with a greater role for fat and added sugars in foods, greater saturated fat intake (mostly from animal sources), reduced intakes of complex carbohydrates and dietary fibre, and reduced fruit and vegetable intakes,' Joint WHO/FAO Expert Consultation, *Diet, nutrition and the prevention of chronic diseases: report of a joint WHO/FAO expert* (Geneve 2002) p.13.

¹⁴ <http://www.voedingscentrum.nl/encyclopedie/vetten.aspx>. Zie ook: John Powles, 'Climate Change, Meat and Health', in: N. Koffeman (red.), *Meat the Truth, Essays on Livestock Production, Sustainability and Climate Change* (Amsterdam 2010) p.71-81, aldaar p.76-78. De consumptie van rood vlees en bewerkte vleeswaren is bovendien gelinkt aan een verhoogd risico op dikke-darmkanker, <http://www.wcrf-nl.org/kankerpreventie/voeding/vlees.php>

¹⁵ E.A. Pajor, C. Busse, S. Torrey, M. Shea-Moore, and T. Stewart, 'The Effect of Selection for Lean Growth on Swine Behavior and Welfare' (Purdue University 2000); Temple Grandin, Mark J. Deesing, 'Genetics and Animal Welfare', in: T. Grandin (red.), *Genetics and the Behaviour of Domestic Animals* (San Diego 1998) p.319-341.

¹⁶ Margaret Chan, 'Cutting carbon, improving health', *The Lancet*, vol. 374, 9705, p.1870-1871. Zie voor hoe moeilijk het is deze boodschap officieel naar buiten te brengen: Marion Nestle, *Food Politics, How the Food Industry Influences Health and Nutrition* (Berkeley/Los Angeles 2003). Prospectieve studies laten een lagere mortaliteit zien van vegetariërs en mensen met lage vlees inname: o.a. Timothy J. Key e.a., 'Mortality in vegetarians and nonvegetarians: detailed findings from collaborative analysis of 5 prospective studies', *American Journal of Clinical Nutrition* 70 (1999) p.516s-524s.

COALITIE DIERENWELZIJSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

van broeikasgassen en draagt zo sterk bij aan de klimaatverandering.¹⁷ Zo'n dertig procent van het verlies aan terrestrische biodiversiteit wordt veroorzaakt door dierlijke productie (onder meer door de kap van tropisch regenwoud voor begrazing en veevoerproductie) – terwijl ook de impact op mariene ecosystemen immens is (door vervuiling, eutroficatie en gebruik van vismeel als veevoer).¹⁸

Door het op grote schaal invoeren van veevoer uit andere regio's, wordt er in Nederland veel meer mest geproduceerd dan onze landbouwgrond nodig heeft en ontstaat er een mestoverschot. Hierdoor raken bodem, oppervlaktewater, grondwater en lucht verzuurd en vervuild met onder meer fosfaat, nitraat en ammoniak. Daarbij zorgt industriële productie voor vervuiling met pesticiden en legt een groot beslag op natuurlijke hulpbronnen, niet alleen land en delfstoffen, maar ook water: gemiddeld kost bijvoorbeeld de productie van één kilogram varkensvlees 4.800 liter water.¹⁹

Ook hier geldt dat productie en consumptie in samenhang behandeld moeten worden. Om het Planbureau voor de Leefomgeving te citeren: 'Both a shift to a healthier diet and a 50% reduction in the consumption of animal products would lead to an actual reduction in, or avoided expansion of total arable area of 45 million hectares, which equals one third of the EU arable area. The same options would also result in an avoided expansion of grassland use outside the EU of around 60 million hectares, being about equal to the total EU grassland area. [...] Especially the options Healthier diet and Reduced consumption of livestock products by 50%, would lead to substantial reductions in biodiversity loss, and to lower emissions of greenhouse gas and nitrogen.'²⁰

De CDON maakt zich grote zorgen over de gevolgen die de intensieve veehouderij en de daaraan gerelateerde consumptie heeft op natuur en milieu. De vermisting en verzuring van het milieu is

---

¹⁷ FAO, *Livestock's Long Shadow*, (Rome 2006). Volgens WorldWatch ligt dit nog aanzienlijk hoger: Robert Goodland, Jeff Anhang, 'Livestock and Climate Change', *World Watch* (November 2009) 10-19. Zie voor de situatie in Nederland (maar zonder dat daarin het aandeel van veranderend landgebruik (ontbossing) buiten Nederland is meegenomen!), Léon Sebek, Peter Kuikman, Paul Vriesenkoop, *Klimaat en veehouderij. Inzichten vanuit het onderzoek van Wageningen UR, mede naar aanleiding van de film 'Meat the Truth'* (Wageningen 2008).

¹⁸ PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, *The Protein Puzzle. The consumption and production of meat, dairy and fish in the European Union* (Den Haag 2011) p.17; M. Appleby, *Eating our Future. The environmental impact of industrial animal agriculture* (Londen 2008) p.11-12; UNEP, *The Environmental Food Crisis. The Environment's role in Averting Future Food Crises* (Nairobi 2009) p.25-27. Ook de biodiversiteit van landbouwhuisdieren is dramatisch afgenomen door industriële veehouderij, Susanna Gura, 'Industrial livestock Production and Biodiversity', in: Joyce D'Silva en John Webster red., *The Meat Crisis. Developing More Sustainable Production and Consumption* (Londen 2010) p.57-79.

¹⁹ Arjen Hoekstra, 'The Water Footprint of Animal Products', in: Joyce D'Silva en John Webster red., *The Meat Crisis. Developing More Sustainable Production and Consumption* (Londen 2010) p.22-33. Zie verder voor de milieubelasting van dierlijke producten: Hans Blonk, Anton Kool, Boki Luske, *Milieueffecten van Nederlandse consumptie van eiwitrijke producten. Gevolgen van vervanging van dierlijke eiwitten anno 2008* (Gouda 2008).

²⁰ PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, *The Protein Puzzle. The consumption and production of meat, dairy and fish in the European Union* (Den Haag 2011) p.32-33.

COALITIE DIERENWELZIJSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

nadelig voor de flora en fauna en ook de ontbossing voor de productie van veevoer is een bedreiging van biodiversiteit en welzijn van in het wild levende dieren. De CDON pleit daarom voor een verschuiving van industriële dierlijke productie naar vormen van veehouderij die grondgebonden zijn en waarbij het aantal gehouden dieren is afgestemd op voedselreststromen en beschikbaar grasland in de regio – aangevuld met een beperkte hoeveelheid lokaal geteelde voedergewassen – waarbij de mest regionaal kan worden afgezet en waarbij de dieren ruimte krijgen om hun natuurlijk gedrag te vertonen, binnen en buiten de stal.

Landschap & leefbaarheid

De CDON is van oordeel dat de intensieve veehouderij onwenselijke gevolgen heeft voor het landschap en de leefbaarheid op het platteland. Veel veehouders zitten in een spagaat tussen enerzijds hoge kosten en anderzijds lage opbrengstprijzen. Er blijven steeds minder Nederlandse boeren over omdat ze niet kunnen overleven van de zeer kleine marges. Elke week stoppen vijftig boeren met hun bedrijf, vaak omdat ze de strijd om nog hogere productie te halen niet meer kunnen volhouden. Deze boeren worden het slachtoffer van een systeem en ideologie die toenemende schaalvergroting dicteren, en daarmee de komst van megastallen. Kleinere familiebedrijven en traditionele boerderijen worden verdrongen door uniforme megastallen, waarbij de fabrieksmatige werkzaamheden grotendeels worden uitgevoerd door goedkope arbeidskrachten. Voor iedere megastal die wordt gebouwd, moeten meerdere kleinere bedrijven stoppen.

De komst van megastallen resulteert ook in andere onwenselijke verschijnselen. Zo worden er op grote schaal mestopslagsystemen geplaatst in het buitengebied. Met name in weide- en akkerbouwgebieden leidt dit vaak tot stankhinder in de omgeving. Megastallen leiden bovendien tot een toename van transporten van dieren, kadavers, veevoer en mest. Bovendien ontsieren megastallen het Nederlandse landschap. De CDON constateert op basis van voorgaande overwegingen dat voortgaande schaalvergroting in de veehouderij een verarming voor de leefbaarheid, cultuurhistorische waarde en recreatieve functies van het platteland tot gevolg heeft.

Toekomstscenario voor de veehouderij

In 2008 werd het rapport *Agriculture at a Crossroads* gepresenteerd van de International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development (IAASTD), een initiatief van de Wereldbank en de FAO. Meer dan vierhonderd wetenschappers droegen hieraan bij en het rapport kreeg steun van 61 landen. Het rapport waarschuwt dat technologische oplossingen zoals industriële veehouderij en biotechnologie geen effectieve manier zijn om tot een duurzame landbouw te komen. Daarvoor in de plaats breekt het een lans voor

COALITIE DIERENWELZIJSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

multifunctionele landbouw met haar potentiële voordelen, 'including conservation of biodiversity, animal welfare, cultural and historical heritage values and the liability and viability of rural communities'.²¹ In lijn hiermee constateerde ook de speciaal rapporteur voor het recht op voedsel van de Verenigde Naties, Olivier De Schutter, onlangs dat de landbouw op een tweesprong staat.²²

De CDON pleit voor een duurzame landbouw: milieuvriendelijk en met respect voor dierenwelzijn en andere sociale waarden. In plaats van een industriële, door multinationals beheerste wijze van voedselproductie, moeten we toe naar een landbouw op gematigder schaal, op menselijke én dierlijke maat, grondgebonden, met korte kringlopen en primair gebaseerd op lokale toelevering en markten en daarmee bijdragend aan meer zelfvoorzienendheid, autonomie en voedselzekerheid. Uitgangspunt, ook bij het terugdringen van voedselverspilling, dient te zijn dat volwaardig voedsel zoveel mogelijk voor humane consumptie bestemd dient te worden om het beslag op de habitat van in het wild levende dieren te beperken.

De dieren die in de veehouderij worden gebruikt, verdienen de ruimte en omgeving die hen in staat stelt hun soorteigen gedrag te ontplooiën – en een genetische opmaak die hen daarin niet hindert. Bij de vele manieren waarop dieren worden gehouden en gebruikt wegen momenteel economische en andere, voor dieren niet relevante belangen doorgaans (veel) zwaarder dan de belangen van dieren. Dit vindt ook zijn weerslag in wetgeving. Zo staat in de nieuwe Wet dieren de productie en het gebruik van dieren centraal en niet de bescherming. Ten onrechte, meent de CDON. Daarom heeft de CDON in 2009 de algemene uitgangspunten en doelstellingen van dierenbeschermingswetgeving neergelegd in de 'Algemene Wet betreffende het stellen van wet- en regelgeving inzake dieren, dierenwelzijn en diergezondheid' ('Algemene dierenbeschermingswet'). Hierin worden zowel de ethische en wettelijke basis voor de bescherming van alle dieren als de algemene principes van omgaan met en gebruik van dieren door mensen geformuleerd.²³

Deze algemene principes hebben betrekking op de status van dieren als wezens met bewustzijn en gevoel, op de erkenning van hun intrinsieke waarde, op de verantwoordelijkheid van de overheid in al haar geledingen om de belangen van gezondheid, welzijn en integriteit van dieren te

---

²¹ IAASTD, *Agriculture at a Crossroads* (Washington 2009) p.62.

²² Olivier De Schutter, Report submitted by the Special Rapporteur on the right to food, United Nations A/HRC/16/49 (2010) p.3.

²³ Zie ook de *Agenda voor het Dierbeleid. Morele vraagstukken en speerpunten voor het dierbeleid in Nederland* (2010) van de Raad voor Dierenaangelegenheden waarin een aanzet wordt gegeven voor het beantwoorden van de vraag vanuit welk perspectief we naar dieren (moeten) kijken. De Raad pleit er voor om aan de hand van de maatschappelijke moraal en de wetenschappelijke kennis een aantal cruciale belangen te wegen: dierenwelzijn (inclusief diergezondheid), volksgezondheid, economische belangen en milieu. In verband met de maatschappelijke moraal moeten hiervoor dan enkele fundamentele vragen beantwoord worden: Mogen wij dieren houden?, Voor welke doeleinden mogen we dieren houden? en Op welke wijze mogen we dieren houden? Dit zijn heel pijnlijke maar volgens ons essentiële vragen en we vinden dat het ethische afwegingskader dat de RDA heeft ontwikkeld een waardevolle bijdrage kan vervullen bij het beantwoorden van morele vraagstukken omtrent de veehouderij.

COALITIE DIERENWELZIJSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

beschermen, op de normen van verzorging en huisvesting van gehouden dieren en op de beoordeling van de ethische toelaatbaarheid van het gebruik van dieren. Met deze Algemene dierenbeschermingswet wordt tegemoetgekomen aan de wens van velen in Nederland en in de Europese Unie om dieren niet primair als productiemiddelen te beschouwen en te behandelen. De CDON wil u daarom verzoeken onze Algemene dierenbeschermingswet bij uw inventarisatie van meningen en uitgangspunten over de toekomst van de veehouderij terdege mee te nemen.

De CDON is van mening dat in een geciviliseerde samenleving mensen niet uitsluitend hun eigen belangen en die van hun groep behoren te behartigen, maar ook rekening dienen te houden met de belangen van andere levende wezens, en natuur en milieu dient te beschermen. Onze overtuiging dat dieren goed behandeld moeten worden hangt samen met het groeiend inzicht in het vermogen van dieren om niet alleen negatieve emoties als pijn en angst, maar ook positieve emoties zoals plezier, genegenheid en zorgzaamheid te ervaren.²⁴

Wanneer we dit als uitgangspunt nemen, dan kunnen we niet anders concluderen dan dat de veehouderij omgevormd moet worden van een intensieve, grootschalige, door economie en technologie overheerste vee-industrie, naar een duurzame en grondgebonden veehouderij waarbij economie en technologie in dienst staan van het welzijn van dieren en die tegemoetkomt aan de behoeften van alle levende wezens. En dat zich dit in een veranderend voedingspatroon zal moeten weerspiegelen. De landbouw staat inderdaad op een tweekoppig. En megastallen zijn de verkeerde afslag.

Proces

De CDON is voorstander van een maatschappelijke dialoog over megastallen, maar constateert tevens dat deze feitelijk al sinds begin jaren 1970 plaatsvindt. Wij hebben ook enige zorgen over het proces zoals dat dit voorjaar is opgestart, die wij graag met u zouden willen delen.

Voor een goede maatschappelijke dialoog is het van belang dat iedereen die dat wil kan meedoen aan het debat en zijn mening kenbaar kan maken. In die zin juichen we het toe dat De Dierenbescherming is betrokken en dat aan Wakker Dier een bezoek is gebracht. Wij hebben echter tevens de indruk dat de huidige megastalendialoog niet breed in de samenleving bekend is. De informatie gaat aan veel burgers voorbij. Dat is jammer, omdat op deze wijze de 'brede maatschappelijke discussie' wordt beperkt tot een debat tussen insiders. De maatschappelijke dialoog zou via het internet onder de aandacht van een groot publiek kunnen worden gebracht,

---

²⁴ Raad voor Dieraangelegenheden, 'Verantwoord houden - Wie is verantwoordelijk voor het welzijn en de gezondheid van gehouden dieren in Nederland?' (2010) p.12; Jonathan Balcombe, *Pleasurable Kingdom. Animals and the Nature of Feeling Good* (paperback-editie, Londen/New York 2007). Zie van dezelfde auteur ook *Second Nature* en *The Exultant Arc*.

COALITIE DIERENWELZIJSORGANISATIES NEDERLAND
POSTBUS 543 • 1180 AM AMSTELVEEN • WWW.CDON.NL

maar de informatie die gepresenteerd wordt op de website www.dialoogmegastallen.nl vinden we te summier en niet goed toegankelijk. Dit komt de dialoog niet ten goede.

We hebben daarnaast verschillende signalen ontvangen over de georganiseerde bijeenkomsten voor burgerpanels. Deze worden door enkele deelnemers beschreven als 'niet transparant en rommelig', waarbij 'te weinig informatie over megastallen werd gedeeld om een goede afweging te kunnen maken' en waarbij 'vooral voorstanders van megastallen aan het woord kwamen'. De Burgerinitiatieven Megastallen Nee hebben daarom besloten af te zien van verdere medewerking aan de burgerpanels. De CDON maakt zich grote zorgen over deze ontwikkeling. De burgerinitiatieven zijn erg waardevol in de dialoog. Juist deze initiatieven uit de samenleving kunnen brengen ervaringen naar voren over de knelpunten van megastallen in de praktijk en hun gevolgen voor de leefbaarheid. Deze plattelandsbewoners weten wat het is om naast een megastal te wonen, en zijn bij uitstek in staat om de vinger op de zere plek te leggen. Wij hopen daarom dat u ondanks hun onvrede over het proces de inbreng van deze Burgerinitiatieven toch nadrukkelijk wilt meenemen in de dialoog.

De CDON is ook bezorgd over de rol van dierenbeschermingsorganisaties bij de maatschappelijke dialoog over megastallen, zowel voorafgaand aan de dialoog als bij de werkconferentie. Voor beide activiteiten geldt dat de organisaties die de belangen behartigen van dieren sterk zijn ondervertegenwoordigd. Dat betreuren wij, omdat dieren beschouwd kunnen worden als de meest talrijke en grootste slachtoffers van de industriële veehouderij.

Op 16 maart jl. heeft de CDON een brief gestuurd aan staatssecretaris Bleker van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie over megastallen, waarbij zij aangaf graag deel te willen nemen aan de gespreksronde over megastallen die in maart en april van dit jaar georganiseerd zou worden. Ondanks een toezegging van de staatssecretaris moest de CDON nog enkele keren proactief optreden om tot een afspraak voor een gesprek te komen (12 juli). Voor de werkconferentie eind juni mocht de CDON geen uitnodiging ontvangen. In dit licht willen wij er op aandringen onderhavige bijdrage terdege te verdisconteren.